

élvezhette, annyira függvénye volt ez az anyagi, tehát osztályviszonyoknak. A létminimum határmezsgyéjén élő, faluból betelepült napszámosok s cselédek, valamint a szakképzetlen ipari munkások lényegében véve rosszabb viszonyok közt laktak és silányabban táplálkoztak, rosszabb vizet ittak, mint a falusi szegények. S emellett sokszor az első generációk az idegenség légkörében élték le életüket; kiszakadva a falusi rokonsági és szomszédsági, közösségi rendszerből, az akkor még élő népi kultúrából, nehezen tudtak a más jellegű városi élet kereteibe és struktúrába beilleszkedni. Ha szabad azt mondani: a városokat feltöltő betelepülő falusi szegénység első nemzedékei voltak a kapitalista átalakulások human áldozatai." A különbségek és a helyi változatok a városfejlődés és iparosodás területén ha lehet még fontosabbak, mint a falu esetében, s Egyed Ákos módszeréhez híven számadatok tükrében — elképesztően bőséges és mindig mértéktartóan értelmezett számadatok tükrében —, be is számol a változatokról. A tőkés ciklusok hullámainak követő erdélyi iparfejlődés főbb tendenciái, mint például a malomipar prioritása és ösztönző szerepe, a kisipar viszonylagos ereje s ezernyi más jellegzetesség így tárgas keretet kerítenek az erdélyi városi civilizáció elterjedése köré, keretet, amelyben azután az emberek megformálják a maguk társadalmi struktúráit; köztük — Nyugat-Európával egyidőben — a munkásság szocialista mozgalommá növekvő szervezeteit. A kötet záró tanulmánya az erdélyi munkások első politikai szervezetéről szól, mindenekelőtt az 1868-ban megalakult *Temesvári Általános Munkásegylet*-ről. Megalapítója és első vezetője Farkas Károly, Marx híve és személyes ismerőse volt; amikor őt a hatóság félreállította, segítőtársa G. Ungureanu került helyére. Az egyletekben a munkások ugyanúgy minden nemzetiségi ellentét nélkül, együttesen küzdöttek elnyomóik ellen, mint egykor a jobbágyok. Amikor körülöttük „a társadalomban másodvirágzását élte a nacionalizmus”, a munkásegyletek „egymás múltjának és jelenének tiszteletét, egymás nemzetiségének becslését s az összefogás eszméjét hirdették. És azok jegyében cselekedtek.”

„A históriát megismerni vágyó ember — figyelmeztet könyve elején Imreh István — önismeretre törekszik. Az eltűnt idő nyomában járva, az őt körülölelő közösség ifjúkorát nyomozza s deríti fel. Élete így tágul, válik teljesebbé, hiszen régmúlt századokba nyúlik vissza; s ha ép a lélek benne, önmagát is eljövendő évtizedekbe, századokba, önmaga és népe jövőjébe építi bele.” Ez az ép lélek sugárzik a most recenzeált két könyvből; azzal a tiszta sugárzással, ahogyan Lucien Febvre kívánta: „Inkább a felszínen mint mélyben? Úgy vélitek? De mit számít a mélység. Az óceán fölé hajlok, s ti így szóltok: »Itt háromezer méternyire van a fenék.« Hanem háromezer vagy háromszáz ugyanaz. Mert csak az számít, csak az tudható, hogy meddig hatol be a fény. A mi dolgunk bevetíteni a fényt minél messzibb, mind mélyebbre, egyre mélyebbre. A mi dolgunk oszlatni a sötétséget. A mély tehát a történelemben a sötétség bevilágítása fényvel. A felvilágosítás művészete.” Pontosan ebben az értelemben a felderítés művészete ez a két könyv, ragyogó részeként a *Kriterion* nélkülözhetetlen fényterjesztő munkásságának.

CSÁNGÓ MOTÍVUM